

Het geslacht *Chamaecyparis* is een heel bijzonder wintergroen geslacht, dat veel meer toegepast kan worden dan op dit moment het geval is, zowel in openbare als private ruimten. Veel boombeheerders weten niet wat ze missen, totdat ze zich in het geslacht verdiepen en de bijzondere verschillen van de soorten eens bestuderen. Voor elk wat wils is echt de werkelijkheid van vandaag, en dan heeft uw schrijver nog slechts een zeer beperkt aantal species op het podium geplaatst. De zeldzame soort *Chamaecyparis thyoides* en cv's zijn niet eens ten tonele verschenen.

Auteur: Jan P. Mauritz (VRT)

Coniferen: wintergroen, sterk en multi-inzetbaar

Het geslacht *Chamaecyparis*

Tijdens een gigantische hoosbui op de A50 rinkelt de mobiele telefoon met het geluid van zo'n oude bakeliettelefoon. Op het scherm zie ik een bekende naam: 'Hé Willem, ouwe boef, Jan hier.' De oude garde onder de lezers van het feuilleton kennen deze bijzondere homo sapiens inmiddels, toch? Na de gebruikelijke prietpraat over het werk, het kloteweer van de afgelo-

pen tijd, de nieuwe auto, komt de aap uit de mouw. Willem: 'JP, luister, leuk en leerzaam, die verhaaltjes van jou in dat vakblad. Ik leer er tenminste elke keer wel wat van, en die moeilijke stukjes, waarin je ver boven m'n pet leutert, die sla ik gewoon over. Maar het gaat altijd over loofhout. Wanneer komt nu die grote groep coniferen eens aan de beurt? Daar zitten

ook heel fraaie makers tussen, hoor. Bij mij in het oude stadspark staan van die joppers; daar moet eigenlijk een aantal vervangen worden, de komende tijd. Is dat niet de moeite waard om zo'n verhaaltje aan te wijden, JP?' 'Goed plan Willem, en voor de verandering ook heel zinvol om de Gymnospermae op het podium te zet-

Binnen de systematische indeling van het *Regnum vegetabile* – het Plantenrijk – behoort het geslacht *Chamaecyparis* tot de afdeling *Gymnospermae* oftewel de naaktzadigen (gymno is oud Grieks voor naakt, en de spermae is het Latijnse woord voor zaad, maar dat laatste zal voor niemand nieuwe informatie zijn!), vervolgens tot de klasse van de *Coniferopsida*, die bestaat uit slechts één orde: de *Coniferae*, en daarbinnen tot de familie van de *Cupressaceae* of anders gezegd de cipressenfamilie. Voor de liefhebbers: de vijf andere families binnen de orde zijn *Pinaceae*, *Taxodiaceae*, *Podocarpaceae*, *Cephalotaxaceae* en *Araucariaceae*.

De cipressenfamilie bestaat uit 28 tot 30 genera of geslachten met ongeveer 140 species of soorten en honderden cv's. Alle individuen van deze familie zijn zomer- en wintergroen, ze verliezen hun (schubvormige) bladeren niet. De vrij grote familie is voor de determinatie van de verschillende makkers weer onderverdeeld in zeven subspecies of onderfamilies. De hoofdpersoon van dit deel van het feuilleton heeft zijn plaats binnen de *Cupressoideae*. De andere zes subspecies laat ik voor dit moment onbesproken. Naast het geslacht *Chamaecyparis* zijn andere bekende geslachten in deze onderfamilie *Thuja*, *Juniperus* en *Cupressus*. Enkele minder bekende makkers zijn *Calocedrus*, *Microbiota*, *Thujopsis* en de voor de meeste stervelingen totaal onbekende species *Platycladus* en *Xanthocyparis* en... 'ohh ja.. wacht, ik stop al.. voordat .. gloeiende, gl...!

ten; ga ik zeker doen, vriend.' Willem: 'Ja, dat bedoel ik, een keer die Gyp... ehh.s., op het podium, door-geslagen mafkees. 'Ik bel je als ik in de buurt ben, Willem, en dan pakken we een limonade.' Willem: 'Helemaal goed. De mazzel!'

Kenmerken

Zoals bovenstaand aangegeven behoort het geslacht *Chamaecyparis* tot de afdeling *Gymnospermae* oftewel de naaktzadigen. Naaktzadigen zijn zaadplanten met onbedekte zaadknoppen, zodat de pollenkorrels (manlijk zaad) bij de *micropyle* naar binnen kunnen. De *micropyle* is de kleine kiemopening aan de top van een zaadknop waardoor de pollen binnenkomen voor de bevruchting. Zoals alle zaadplanten vormen naaktzadigen dus zaden, maar in tegenstelling tot bedektzadigen hebben naaktzadigen geen stamper of vruchtbeginsel; daarom dragen

naaktzadigen ook nooit 'echte' vruchten. Wel kunnen structuren aanwezig zijn, schijnvruchten die de functie van eetbare vruchten vervullen zoals bij *Juniperus*, *Taxus* en *Ginkgo*. In de meeste gevallen wordt er binnen de species van deze afdeling een kegel gevormd, waar tussen de kegelribben het zaad ligt als een onbedekt zaadje met of zonder vruchtvlugel van enerlei vorm. Bij rijping opent deze kegel zich om het zaad vrij te geven. Dat zaad wordt veelal door de wind verspreid.

De familie van de *Cupressaceae* is de meest verspreide coniferenfamilie ter wereld. Er zijn letterlijk overall species van deze omvangrijke familie te vinden, met uitzondering van de pool- en toendra-klimaatzones en het tropisch regenwoud. Vanaf 71° noorderbreedte, hoog in Noorwegen, waar *Juniperus communis* groeit, tot aan 55° zuidbreedte, diep onderin Zuid-Amerika, waar *Pilgerodendron uviferum* groeit. De op 5200 meter hoogte in Tibet groeiende *Juniperus indica* is recordhouder hoogte van alle houtige gewassen en *Cupressus dupreziana* groeit in het uiterst dorre, droge en hete klimaatgebied van de Centrale Sahara in Afrika. Ondanks het enorme verspreidingsgebied van deze familie groeien veel geslachten, en een stapje lager, veel soorten van die geslachten, in kleine, beperkte en besloten gebieden, waardoor een groot aantal individuen toch tot de categorie bedreigde plantensoorten behoort.

Terug naar het geslacht *Chamaecyparis*. Van het geslacht *Chamaecyparis* zijn acht soorten bekend, alle voorkomend op het noordelijk halfrond in Noord-Amerika, Japan, China en Taiwan. Vooral de Noord-Amerikaanse *Chamaecyparis lawsoniana* is de stamvader van een enorm aantal cultuurvormen (lees: cv's), van zeer kleine, kruipende dwergvormen tot aan de echte grote 'joppers', en met een enorme kleurschakering. Honderden en honderden cv's kent deze soort, dus voor ieder wat wils.

De naam *Chamaecyparis* is een samenvoeging van het Griekse *chamai* (dwerg, laag groeiend) en *kuparissos* (cipres), samengevoegd dwergcipres. Dat is wel een understatement voor de makkers die 40 meter of hoger worden!

De grootste exemplaren worden in hun eigen verspreidingsgebied tot wel 60 meter hoog, enorme bomen, Joppers dus. De 2/3-regel van JPM is op de *Gymnospermae* ook niet van toepassing. Hoe hoog de bomen hier in West-Europa op soortniveau uiteindelijk worden, weet niemand. De meeste van deze allochtonen zijn hooguit 200 jaar in Europa. Een wilde gok van uw scriba is ca. 30-40 meter hoog op soortniveau; op cv-niveau is alles boven

20-25 meter hoogte uitzonderlijk.

Alle soorten van *Chamaecyparis* zijn eenhuizig met eenslachtige bloeiwijzen.

De verscheidenheid in kroonvormen is zeer groot, van smal zuilvormig tot breed piramidaal, van omgekeerd eirond, ovaal tot rond, van sterk afhangend tot diep treurend, van sterk cilindrisch tot wollig van vorm, en alle tussenvormen, bolvormen, kruipende species tot hoog oprijzende makkers met allerlei verschillende naalden, schubvormen en kleuren in alle tinten groen, blauw en geel. De kroon is vaak erg gesloten, maar er zijn ook open kroonvormen. De stammen zijn in de meeste gevallen kaarsrecht tot in de top doorlopend, de zogenaamde central leader (*weet u nog?*); in het natuurlijk verspreidingsgebied zijn het vaak meerstammige exemplaren. De stamschors is in de jeugdfase groenbruin en glad, soms wat glanzend, en vervolgens licht- tot donkerbruin of roodbruin, met onregelmatige ruwe, ondiepe verticale groeven en wratachtige uitstulpingen. Bij oude bomen worden deze groeven dieper en schilfert de schors in lange onregelmatige dunne slierten af. De takaanzet is afhankelijk van de kroonvorm, maar meestal licht opgaand en afstaand, aan de tak- en twijgtop iets afhankelijk. De manlijke en vrouwelijke bloeiwijzen van de naaktzadigen zijn geen bloemen, maar kegels. De manlijke kegels zijn klein, conisch van vorm en meestal geel of rood van kleur. De vrouwelijke kegels zijn klein, meer kogelvormig, 5 tot 14 mm in doorsnede, eerst groen of blauwig groen en blauwig van kleur en meestal in het eerste jaar rijpend, soms in het tweede jaar. De 'bladeren' van coniferen zijn in het jeugd stadium naaldevormig en vervolgens schubvormig. Deze schubben zijn klein, spits met afstaande top-pen en de onderzijde van het blad is vaak lichter dan de bovenzijde. Aan de bladonderzijde zitten vaak witte strepen met talrijke huidmondjes, al dan niet zichtbaar. Er zijn ook species die draad- of naaldevormig loof (bladeren) dragen of combinaties van de varianten. Deze species behoren o.a. tot de *Chamaecyparis pisifera*-typen.

Het sortiment

Zoals u inmiddels gewend bent zal uw scriba u een aantal soorten in alfabetische volgorde aan u voorstellen. Vervolgens komt er een aantal cv's per soort aan de orde. De keuze van degene die in de schijnwerpers komen te staan, is geheel aan uw schrijver; daar zult u het mee moeten doen. Aardig is om te melden dat de eerste twee soorten van deze *Chamaecyparis*-clan vrij onbekende makkers zijn. Zowel in de teelt als in het gebruik komt men deze schitterende species nauwelijks tegen. Zeer bekende tuin- en landschapsarchitecten als Zocher

sr. en jr., L. Springer en Mien Ruys en plantsoenmeesters als S.G.A. Doorenbos in Den Haag, J.H. Meijer in Hilversum en B.J. Galjaard in Amstelveen waren grote sortimentskenners en gebruikten ook deze bijzondere coniferen in openbare plantsoenen, in parken en op begraafplaatsen. De echte liefhebbers genieten er nog dagelijks van: heel grote coniferen, schitterend! Maar zelf aanplanten, ho maar... Onbekend maakt onbemind, *Amen!*

Chamaecyparis formosensis

Zoals de soortnaam al doet vermoeden, komt deze species van nature voor op het eiland Formosa, dat heden ten dage Taiwan genoemd wordt. De soort is endemisch (inheems) op dit eiland, waar hij in het centrale bergmassief vanaf ca. 1000 meter tot aan 2900 meter hoogte groeit. Het is een langzaam groeiende species; uiteindelijk worden het daar grote tot zeer grote coniferen, tot 55-60 m hoog, met een stamdiameter van ruim 7 meter; een 'Jopper' dus! In cultuur, hier in West-Europa, worden deze gigantische afmetingen bij lange na niet gehaald; de boom wordt hier max. 14-16 meter hoog.

Verder is deze makker uiterst winterhard. De boom is hier ook nauwelijks bekend en niet of nauwelijks in productie op boomkwekerijen, en dat is jammer. De stamschors is roodbruin, op oudere leeftijd meer zilverbruin van kleur, verticaal gespleten met lange tot zeer lange, ondiepe groeven en een

Chamaecyparis formosensis

afschilferende, draderige schorsstructuur. Het blad is uit platte, horizontale waaiers opgebouwd. Het zijn driehoekige en schubvormige bladeren, 1 tot 3 mm lang met puntige uiteinden. De bovenzijde is groen, de onderzijde lichter van kleur. De juveniele bladeren zijn naaldachtig, 4-8 mm lang, zacht en blauwgroen van kleur. De meer ontwikkelde bladeren zijn gerangschikt in tegenovergestelde kruisvormige paren aan jonge twijgen. De kegels zijn eivormig-langwerpig, 6-12 mm lang en 4-8 mm diameter dik, met 8-16 schubben, gerangschikt in tegengestelde paren. De kegels openen bij rijpen in de late herfst, ongeveer 7-8 maanden na bevruchting.

Het hout van deze makker is zacht, zeer goed bestand tegen weersomstandigheden en sterk geurend. Dit hout wordt zeer gewaardeerd voor de traditionele Taiwanese bouw van tempels, heiligdommen en grote woningen en landhuizen voor de welgestelde bewoners.

Chamaecyparis funebris

Deze voor de meesten onder u, waarde lezers, volstrekt onbekende species is wederom een speelbal van mijn 'vrienden', de taxonomen. Een groep van deze *flapdr...* onder hen heeft de boom ingedeeld in het geslacht *Cupressus*; een andere groep is het daar weer niet mee eens en zo houdt deze club zichzelf aan het werk, 'gloeiende, gloeiende... (de trouwe lezers weten wat er nu meestal komt!)

Uw scriba is het eens met de oudste en enige juiste indeling van de oude meesters, op basis van morfologische kenmerken. Naast andere verschillen zijn de kegels van het geslacht *Cupressus* veel groter, tot 3-4 cm in diameter en dus twee tot drie keer zo groot, kogelrond van vorm en rijpend in het tweede jaar.

Chamaecyparis funebris draagt de Nederlandse naam Chinese treurcipres en komt van nature voor van Zuidwest- en Centraal-China tot in Vietnam of daartegenaan. De boom komt voor in de provincies Hubei, Sichuan, Yunnan en omliggende gebieden, omdat hij daar aangeplant werd in de tuinen van kloosters, tempels, paleizen en parken.

De boom is 'voor conifeerbegrippen' een middelgrote boom. En dat is even wennen. Middelgroot wil in deze context zeggen dat de boom in zijn natuurlijke verspreidingsgebied 'slechts' 15 tot 25 meter hoog wordt, soms nog hoger. De boom heeft dan een stamontrek van een meter of 6! De jonge bomen hebben een smalle, conische en toegespitste compacte kroonvorm met afhangelende takken en twijgen, die op latere leeftijd steeds breder wordt tot breed piramidaal. Bij heel oude bomen vlakt de kroon plat af. De stamschors is in de jeugdfase roodbruin van kleur en op oudere

leeftijd gelig grijs met smalle afschilferende schorsrepen.

De takken staan breed uit in de kroon, vrijwel loodrecht op de stam en buigen aan het einde door.

De talrijke jonge, dunne twijgen aan de takken zijn ook neerhangend, waardoor deze boom zijn ietwat treurende vorm krijgt. Deze species bezit verschillende soorten bladeren. Aan de overjarige twijgen zitten tot 1 mm lange aanliggende schubben, die kruisgewijs tegenoverstaand geordend liggen: als dakpannen die elkaar deels overlappen, waarbij de scherpe schubpunten omhoog gericht staan. Aan de jonge, eenjarige twijgen zitten de tegenover-

Chamaecyparis funebris mannelijke kegels.

Chamaecyparis funebris

Chamaecyparis lawsoniana 'Alumii'

Chamaecyparis lawsoniana 'Golden Triumph'

Chamaecyparis lawsoniana 'Golden Triumph' loof.

staande, 3-4 mm lange schubben met afstaande, stompe schubpunten, waarbij de basis van de schubben tegen de twijg aan zit. Deze vlakliggende en ovale bladwaaiers bezitten vaak bladklier-tjes. Verder zitten aan de jonge twijgen ronde, tot 1 cm lange, naaldachtige bladeren die loodrecht op de twijg staan. Deze bladeren bezitten geen bladklier-tjes en verdwijnen na een aantal maanden weer. Het geeft de boom een zeer speciale verschijning, die verschillende bladeren aan één species. En de bladeren geuren als een jeneverbes; ook dat is bijzonder voor een species van *Chamaecyparis*. Ook deze conifeer is eenhuizig met eenslachtige bloemen. (Ik leg het niet meer uit, waarde lezers!). De zaadkegels zijn blauwgroen van kleur en rijpen naar bruin, zijn 1-2 cm in doorsnede en bestaan uit zes tot acht hoekige schubben. Aan de basis van elke schub bevinden zich twee tot vijf gevleugelde zaden, rotbruin van kleur, 3-3,5 mm lang en rond. Om u een idee te geven van het gewicht: er gaan 1000 zaden in minder dan 4 gram. Het is echt onvoorstelbaar dat deze prachtige makker niet of nauwelijks in cultuur is!

Chamaecyparis lawsoniana

Absoluut gezien is dit de bekendste vertegenwoordiger van het geslacht en samen *Thuja* en *Taxus* de meest toegepaste coniferenhaag in Nederland.

De Nederlandse naam voor deze species is Californische cipres of Lawson's cipres. De boom is in Noord-Amerika, in de buurt van Port Orford in Oregon, ontdekt door bomenzoekers in dienst van Lawson & Son Nurseries uit Edinburgh. De boom is beschreven door de botanicus Andrew Murray en vernoemd naar de eigenaar van de boomkwekerij, Charles Lawson (1794-1874), die de boom in 1854 in cultuur bracht.

Van deze species bestaan zeker 300 cv's in allerlei verschijningsvormen en kleuren.

De cv-reeks in de Namenlijst van Houtige gewassen begint met 'Albospica' en eindigt met 'Złotówka'. Veel van deze gekweekte varianten zijn te bewonderen in parken en tuinen, bij landgoederen en buitenhuizen en op kerkhoven en begraafplaatsen. In Amerika kan de boom meer dan 60 meter hoog worden; hier in Europa is 40 meter het maximum. Maar er zijn ook veel kleinere makkers binnen de soort, en ook een flink aantal dwergen. De kroon van deze species is smal en kegelvormig. De uiteinden van de takken hangen iets naar beneden. Er zijn ook treurvormen en bollen, plat spreidende makkers en alle verschijningsvormen daartussenin. De schors is glad, grijsbruin en glimmend. Later wordt deze purperkleurig bruin en gegroefd. Bij oude bomen gaat de schors afschilferen. De Lawson's cipres heeft driehoekige en schub-

bige bladeren aan afgeplatte, horizontale twijgen. Ze doen wat denken aan de bladeren van varens, maar dan minder fijn vertakt. Het kleurenschaal van het loof is heel groot: alle tinten groen, blauw en geel, er zijn goudkleurige, gespikkelde en/of gevlekte species bij, soms heeft een deel van een bladwaaijer een andere kleur; alles kan binnen deze soort. De manlijke kegels zijn karmijnrood en knotsvormig. Ze worden 5 mm lang en zitten aan de toppen van de twijgen. Vrouwelijke kegels zijn groen en bolvormig. Deze zitten aan de toppen van kortere twijgen. Bij rijping ontwikkelen ze zich tot houtige, purperbruine kegels met een doorsnede van 7-8 mm en met gevleugelde zaden.

Zoals al aangegeven zijn er honderden cv's van deze Lawson's cipres. Het is volstrekt onmogelijk om deze allemaal aan u voor te stellen. Hier volgt een aantal specifieke makkers, wederom in alfabetische volgorde.

Chamaecyparis lawsoniana 'Alumii'

Hij/zij is van oorsprong Belgisch, deze breed kegelvormige boom, tot 10-12 meter hoog, met zeer dicht op elkaar staande, vlakke, zachte twijgen en een mooie blauw berijpte, op oudere leeftijd grijsblauwe kleur. De boom wordt veelvuldig als haagplant gebruikt, maar is ook als solitaire makker schitterend mooi. Deze en andere coniferen met een uitgesproken kleur worden ook gekweekt voor snijgroen voor bloemisten. In grotere kerststukken vindt u vaak loof van *Chamaecyparis* verwerkt. Deze boom verlangt een wat zurige, goed doorlatende ondergrond om op kleur te blijven.

Chamaecyparis lawsoniana 'Columnaris'

Deze smalle species is een Nederlandse selectie van het bedrijf J. Spek uit Boskoop, dat de boom omstreeks 1940 selecteerde en in cultuur bracht. *Columnaris* betekent zuilvormig.

De species blijft smaller dan de voorganger, maar wordt ook een meter of 10 hoog met een goede centrale spil. Een schitterende smalle boom, die goed schaduw verdraagt en als opgekroonde boom ook toepasbaar is als straat- en laanboom. Ja zeker, waarde lezers, ook als straat- en laanboom! Ga eens kijken in steden in Spanje, Portugal of Italië, waar regelmatig *Cypressus* en *Chamaecyparis* als laanbomen in verharding aangeplant staan. Prachtig! De boom handhaaft zijn smalle habitus en kan ook prima als haagplant gebruikt worden en gesnoeid worden. Niet te diep snoeien, want de kale takken lopen niet meer uit, zoals enkele *Thuja*-soorten.

De stamschors is roodbruin, wordt op oudere leeftijd vezelachtig en in lange repen wat loslatend.

De twijgen zijn roodbruin en later bruin van kleur en hebben een draaiing, waardoor deze species verschilt van de vorige. Het loof is waaiervormig, blauwgroen en zacht blauwig berijpt.

***Chamaecyparis lawsoniana* 'Golden Triumph'**

Weer een Nederlandse selectie, ditmaal van boomkwekerijen A. Mauritz & Zn. uit Naarden. Mijn grootvader Arie Mauritz sr. en mijn vader Arie jr.* waren coniferenveredelaars. Begin jaren 50 van de vorige eeuw hadden ze op de kwekerij in Naarden een heel grote moerenhoek aangeplant met allerlei soorten en kleuren coniferen, niet alleen *Chamaecyparis*, maar ook *Thuja*, *Cryptomeria* en *Taxus*. Maar ook de privétuinen van de familie waren kweekvijvers voor hun selectiewerk. 'Golden Triumph' is ontstaan uit een zaaisel, gewonnen uit de tuin van Arie jr., waar uw schrijver is opgegroeid. Hier stonden o.a. de cv's 'Intertexta',

Chamaecyparis pisifera loof met mannelijke en vrouwelijke kegels.

Chamaecyparis nootkatensis 'Pendula' loof met mannelijke kegels.

'Lombarts Aurea', 'Triomf van Boskoop', 'Stewartii', 'Winston Churchill' en 'Wisselii' aangeplant. 'Golden Triumph' is begin jaren 60 geselecteerd en in 1972 in de handel gekomen.

Het is een redelijk grote species, tot 12 meter hoog, kegelvormig met een wat gesloten kroon van geel tot geelgroen loof, dat naar binnen toe lichter groengeel verkleurt. Het loof is opgebouwd uit kleine scherpe schubben. De jonge twijgen zijn gelig oranjebruin van kleur en de twijgeinden zijn op latere leeftijd licht afhankelijk. De boom is volledig winterhard, wat bij gele species weleens een probleem kan zijn. Een geweldig mooie en sterk groeiende cv, dus toepassen, die species!

** Als eerbetoon aan deze twee boomkwekers/veredelaars heeft uw schrijver Malus hupehensis 'Arie Mauritz', een door hem geselecteerde sierappel, naar hen vernoemd.*

Dit is een geweldig groeiende en ziektevrije sierappel, die als beste en meest veelbelovende sierappel voor toepassing als straat- en laanboom naar voren kwam uit het PPO Cultuurwaardeonderzoek van 2012.

***Chamaecyparis lawsoniana* 'Intertexta'**

Deze schitterend mooie species is omstreeks 1869 door Lawson's Nurseries in Edinburgh in Schotland geselecteerd en in 1874 in cultuur gebracht. Het is een grote, opgaande boom, tot wel 14-16 meter hoog, met een breed piramidale kroon en schitterende sierlijk afstaande takken en afhangende twijgen en loofdek, waardoor de boom een prachtig silhouet toont. Het loof is blauwgrijs met een zilverachtige waas erover. Van deze fantastische boom bestaat een selectie die sterk treurend is: *Chamaecyparis lawsoniana* 'Intertexta Pendula', een zeer bijzondere en uiterst zeldzame treurvorm die nauwelijks in cultuur is. Deze species blijft aanzienlijk kleiner dan zijn vader of moeder en heeft sterk afhangende takken en twijgen. De overige morfologische kenmerken zijn hetzelfde.

***Chamaecyparis lawsoniana* 'Triomf van Boskoop'**

Dit is zonder twijfel de bekendste vertegenwoordiger van het geslacht in Nederland en omliggende landen. Deze grote boom, tot wel 15-18 meter hoog, is in 1890 geselecteerd door D. Grootendorst van de bekende boomkwekersfamilie in Boskoop. Het is een snel groeiende, conische tot kegelvormige boom met los gerangschikte afstaande takken met hangende twijgtoppen. De kroon is enigszins open; het blauwgroene loof, dat ook hier zilverachtig berijpt is, heeft ietwat grillige gelaagde vormen. Een bijzondere verschijning, volstrekt winterhard. Deze makker vraagt een rijke, iets zurige bodem om optimaal zijn schoonheid te tonen.

***Chamaecyparis lawsoniana* 'Wisselii'**

Deze zeer bijzondere schijnijncipres is ook een Nederlandse selectie, en wel van boomkweker F. van der Wissel uit Epe in 1888. Deze smalle zuilvormige boom kan tot 10-12 meter hoog uitgroeien en wordt vooral gekenmerkt door een opvallende, gedraaide bladstand aan de hier en daar ook uitstekende en opgaande takken. Het zeer fijne loof, bestaande uit heel kleine, aaneengesloten schubjes, lijkt sterk op gedraaide torentjes. Dit geeft de hele boom een smal opgaand varenachtig uiterlijk. De loofkleur is donkerblauw-grijsgroen. Een zeer bijzondere en schitterende species, die het gebruik meer dan waard is.

Er zijn nog ongeveer 294 species niet aan u voorgesteld en dat lukt ook niet, helaas. Daarom ga ik maar snel door naar de volgende soort:

Chamaecyparis nootkatensis

De boom is door de grote botanicus Archibald Menzies in 1793 gevonden in de Nootka Sound, een soort fjord bij Vancouver Island. De boom is in Europa in cultuur gebracht via de botanische tuin in St. Petersburg. Dr. Menzies is ook de vindeur en naamgever van *Pseudotsuga menziesii*, de Douglasspar, maar dat wist u allemaal al, toch? Dit genus is beschreven als een species van het geslacht *Cupressus* en wel als *Cupressus nootkatensis*. De makker is in 1824 ontdekt aan de westkust van Noord-Amerika; het verspreidingsgebied strekt zich uit vanaf Alaska tot in Noord-Californië, voornamelijk op de heuvels en hellingen en in de bergen daar, tot aan de boomgrens. De grootste exemplaren daar zijn ca. 40 meter hoog, met afhangende takken en kaarsrechte stammen. De stamschors is roodbruin van kleur, later donkerder, licht gegroefd en afschilferend in lange verticale, onregelmatige schorsstroken. Het schubachtige blad/loof is donkergroen van kleur en ligt in platte waaiers met scherpe, tot 3,5 mm lange schubben vlak aan de twijgen. In 1841 is de boom op basis van het blad ingedeeld in het geslacht *Chamaecyparis*; dat is een verkeerde keuze, die teruggedraaid dient te worden naar de eerste en oudste beschrijving. De kegels hebben namelijk vier, soms zes schubben en zijn aanzienlijk groter dan die van de andere species van *Chamaecyparis*. Ze lijken sterk op die van *Cupressus*, ook wat betreft de gebogen scherpe punt, centraal geplaatst op elke schub, en de tweejarige rijping van de kegel voordat het zaad vrijgegeven wordt. Er bestaan verschillende cv's van deze soort; de meest markante is wel de treurvorm.

***Chamaecyparis nootkatensis* 'Pendula'**

Een 15 tot 20 meter hoge, fantastisch mooie conifeer, met een exotische en schilderachtige vorm en uitstraling. De boom vormt een goede central leader met een sterk overhangende top. De stamschors is bruingrijs met onregelmatige groeven, waardoor de species op latere leeftijd in smalle stroken afschilfert. De takken zijn licht afhankelijk met een opgerichte top. Hierdoor ontstaat een soort bocht in de takken en twijgen. Dat verschijnsel noemen we in de botanie *ascendens*, wat opstijgend betekent. Hierdoor ontstaat een wat meer open kroonvolume. Het loof is fraai donkergroen van kleur. De kegels dragen als de soort. Deze goed winterharde species is zo fraai dat hij uitsluitend als solitaire boom in een grote ruimte tot zijn recht komt. Geweldig mooi en toch zo weinig toegepast.

Chamaecyparis obtusa

Deze species draagt de Nederlandse naam Japanse cipres en komt van nature voor in Centraal-Japan op het hoofdeiland Honshu. Het is een langzaam groeiende boom, die in zijn eigen verspreidingsgebied tot wel 50 meter hoog kan worden. De boom is dan al meer dan 250 jaar oud. Enorme 'joppers', en dus niet de dwergvorm die de bekende *Chamaecyparis obtusa* 'Nana Gracilis' laat zien. De soortnaam *obtusata* betekent stomp en slaat op de schubvormige bladeren, meestal groen van kleur, aan boven- en onderzijde, met een band van witte huidmondjes.

Er zijn meer dan 200 cv's van de Japanse cipres, voornamelijk dwergen en kleine species, eerst voor de bonsaicultuur, later voor de sierteelt, waarvan de meeste nauwelijks in cultuur zijn, hier in Europa. Fraaie exemplaren staan in botanische tuinen van paleizen en universiteiten en in privécollecties, bijvoorbeeld in Engeland.

Chamaecyparis obtusa 'Tetragona Aurea' loof.

Van al die makers pikt uw schrijver er slechts een uit:

***Chamaecyparis obtusa* 'Tetragona Aurea'**

Vaak ten onrechte beschreven als een gele dwergvorm van het geslacht. De kleur geel klopt, de rest niet. De boom is in 1875 gevonden door William Barron van Elvaston Nurseries in Engeland. Het is een langzaam groeiende boom die in zijn eigen verspreidingsgebied wel 25 meter hoog kan worden; hier in Europa weten we het gewoon niet, na ruim 140 jaar in cultuur. Er zijn exemplaren van een meter of 10 en groeiend, met kleine stukjes per jaar, maar groeiend! Het is een van de mooiste en meest waardevolle species binnen het geslacht. De boom vormt een prachtige rechte stam met een zeer onregelmatige takspreiding, waardoor er absoluut geen bepaald kenmerk aan de kroon gegeven kan worden. De takken zijn zeer variabel wat betreft lengte en takinzet. Van vaste internodiën is geen sprake. De meeste takken zijn weliswaar enigszins opgaand, maar ook aan dezelfde boom horizontaal afstaand. Geen touw aan vast te knopen, dus!

De stamschors is roodbruin en afschilferend, gelijk aan alle coniferen in dit deel van het feuilleton. Het loof is schitterend goudgeel met verschillende geeltinten verspreid over de takken. Het waaivormige loof bestaat uit zeer kleine, platte schubjes, 0,4 tot 0,9 mm lang, met stompe, iets opgebogen punten. Ook de kegels zijn kleine doosjes, eerst groenig blauw, vervolgens bij rijping bruin van kleur.

Chamaecyparis pisifera

Nog een soort die zijn oorsprong vindt in het midden en zuiden van Japan. Het is een langzaam groeiende, grote boom, die hoogten bereikt van 40-50 meter en dan een stamdoorsnede van meer dan 2 meter heeft. De boom heeft een sterke doorgaande stam tot in de top, met roodbruine schors, verticaal gegroefd en in smalle stroken afschilferend. Het blad van de soort is zeer verschillend; op basis daarvan zijn er verschillende groepen binnen deze soort gerangschikt. De soort heeft het loof/de bladeren gerangschikt in platte, schermachtige waaiers. De schubben zijn 0,5 tot 2 mm lang, met scherpe puntige toppen. De *Filifera*-groep draagt lang en draadachtig loof, de *Plumosa*-groep heeft kleinere en zachtere, maar toch prikkerige pluimen, en de *Squarrosa*-groep bezit zacht veerachtig loof. De zaadkegels zijn 8-10 mm lang, lang ovaal van vorm en 4-8 mm in doorsnede. De kegel heeft zes tot tien schubben in tegengestelde paren en rijpt in ca. acht maanden.

Er zijn ca. 90 cv's van de soort *pisifera*. Ik stel u er slechts één van voor, om te voorkomen dat dit deel van het feuilleton te omvangrijk wordt.

***Chamaecyparis pisifera* 'Plumosa'**

Een uit Japan afkomstige species, die in het land van herkomst wel tot 20 meter hoog kan worden. De boom is in 1861 door de bekende boomkweker en veredelaar J.G. Veitch in Engeland geïntroduceerd. De ervaring leert ons dat deze boom na 150 jaar in cultuur hier in West-Europa zo'n 12-15 hoog kan worden, met een breed kegelvormige tot eironde gesloten kroonvorm met afstaande takken. Het loof is zacht met scherpe puntjes, priemvormig tot naaldachtig, groen tot blauwgroen van kleur en in de herfst bruinachtig verkleurend onder invloed van de lage temperatuur. De species draagt slechts beperkt vruchten. Het is een heel bijzondere species, die een prachtige uitstraling heeft.

Afsluitend

Een bijzonder en toch onbemind geslacht, die *Chamaecyparis*-clan en dat is een gemiste kans voor zowel de boombeheerder als voor de boomkweker.

Uw scriba spreekt de verwachting uit dat u, waarde lezers, eens wat meer aandacht schenkt aan dit bijzondere geslacht, om het vervolgens te gebruiken en de omgeving ermee te verrijken!

Groet,

DGA Mauritz Adviseurs & Taxateurs BV.

Be social

Scan of ga naar:

www.Boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-6052